

POVIJEST OBITELJI ZRINSKIH

Na ljubazni poziv svećenika Milana Kerša dobili smo časni zadatak održati predavanje povodom prvog Dana Zrinskih u općini Zrinski Topolovac. Obzirom na to da se radi o manifestaciji koja pretendira postati tradicionalna odlučili smo dati kratki pregled povijesti obitelji Zrinski do Sigetske bitke 1566. godine, a kako bismo narednih godina mogli progovoriti o nekim drugim detaljima, svakako više vezanim uz sam Zrinski Topolovac s nadom da će ova manifestacija i naše predavanje potaknuti širi krug znanstvenika da više vremena posvete proučavanju prošlosti ovoga nadasve zanimljivoga kraja. Neobična sreća i čast je imati ime Zrinski u nazivu mjesta! Mjesto i župa Zrinski Topolovac ne nose samo slavno povijesno ime već duže od stotinu godina, nego imaju i nadasve važnu ulogu u povijesti Hrvatske. Sasvim je izvjesno da su ovdje postojala naselja još u rimsko doba o čemu svjedoče ostaci rimske ceste i rimske vile u ovome kraju. Međutim, mi ćemo se fokusirati na sam pojam Zrinskih jer na ovom području u višestoljetnoj zoni neposredne osmanske opasnosti nalazila se utvrda s kojom su Zrinski bili povezani u najmanju ruku po zapovjednoj odgovornosti kao hrvatski banovi i općenito najmoćnija hrvatska velikaška obitelj. Vrlo je izvjesno i da su Zrinski sa sjedištem u nedalekom Međimurju i kao branitelji Hrvatske od Osmanlija ovdje navraćali i boravili. Povjesničari će morat raščistiti, je li i sama utvrda bila direktno pod njihovim zapovjedništvom s obzirom da su Zrinski posjedovali grad Vrbovec i okolne krajeve. Godinu 1566., kao zaključna godina ovog predavanja, ona je za koju posjedujemo nedvojbeni dokaz da je utvrda u župi Zrinski Topolovac već postojala.

Tko su dakle Zrinski? Obitelj porijeklom iz Bribira u Dalmaciji, između Zadra i Šibenika, koja se tijekom srednjega i ranog novog vijeka uzdignula do najviše moći u Hrvatskoj. Obitelj koja je imala neupitan značaj za hrvatsku povijest, ali i izvan hrvatskih granica. Zrinske i Mađari smatraju svojim nacionalnim herojima, a u svoje vrijeme oni su bili poznati i dobrodošli na svim europskim dvorovima, uključujući i papin dvor u Rimu. Već sama činjenica da jedna obitelj sa sjedištem u Čakovcu ima pristup tako visokopozicioniranim ličnostima, kakav je recimo bio francuski kralj Louis XIV., neborivo dokazuje da su imali moć na kojoj bi im pozavidjeli svi današnji hrvatski političari. Štoviše upravo su francuski kralj i papa osobno darivali Zrinske u par navrata što pokazuje da su ih smatrali jednakovrijednima s drugim kraljevima država i da su željeli njihovo osobno prijateljstvo.

Zrinski se nisu oduvijek prezivali Zrinski, već su u početku bili Šubići. U XI. stoljeću uspjeli su zadobiti nasljednu dužnost bibrirskih župana, a uskoro su pod svoju upravu stavili mnoge važne utvrde u dalmatinskom zaleđu kao što su Ostrovica i Skradin na Krki. Strateški položaj, kao nadziratelja putova s kopna na more, omogućio je Šubićima već tada postupni uspon do velike moći kojom su vladali gotovo kao nezavisni vladari, priznajući vlast ugarsko-hrvatskoga kralja uglavnom samo na papiru. Već početkom XIII. stoljeća Šubići su stekli naslov knezova, a vrhunac moći bibrirskog roda u srednjemu vijeku postignut je u vrijeme Pavla I. Nakon smrti posljednjeg Arpadovića Andrije 1301. godine Pavao I. Bibrirski dovodi, preko Jadranskog mora i svojih posjeda, napuljsku dinastiju Anžuvina na ugarsko-hrvatsko prijestolje računajući da će i on od toga imati neke koristi. I doista Karlo I. Anžuvina je

isprva zahvalan i sklon Šubićima pa je Pavao Bribirski postao banom svih Hrvata (1293.), a nešto kasnije i banom cijele Slavonije te gospodarom Bosne. Pavao Bribirski se ponašao kao pravi hrvatski vladar. Kovao je vlastiti novac, sudio plemićima, dijelio slobode gradovima i ubirao od njih godišnje poreze. Općenito je pokazivao tendenciju da pravni položaj bude nasljedan u njegovoj obitelji. Da su to uspjeli Šubići bi postali hrvatska kraljevska obitelj. Anžuvinci su se, strahujući za vlastitu moć, posve okrenuli od svojih dojučerašnjih najbližih saveznika. Karlo I. Anžuvinao udružuje se s Mlečanima i 1322. godine slama moć Šubića u bitci kod Blizne, a rod Šubića od tada slabi. Na trenutak se činilo da će Šubići posve propasti kad ih je kralj 1347. godine prisilio da svoju najvažniju utvrdu Ostrovicu zamijene za posjed Zrin u Slavoniji i praktički krenu posve ispočetka, ali ne više kao obitelj koja gradi moć kroz mediteranski geostrateški položaj, već kroz kontinentalni. Taj privremeni poraz Šubića značio je nov i jednako uspješan, ako ne još veći i svakako slavniji, uspon jedne te iste obitelji koju od tada prepoznajemo pod nazivom Zrinski upravo po posjedu, koji je trebao predstavljati određenu degradaciju znamenite obitelji Šubić. Rod Zrinskih sada postaje jedan od vodećih aristokratskih rodova u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu zahvaljujući planskom prikupljanju posjeda i brižljivo vođenoj nasljednoj politici. Već u XVI. stoljeću spominju se kao vlasnici brojnih utvrđenih gradova i posjeda u kraljevini Slavoniji. U doba Nikole Šubića Zrinskog (1508.-1566.) Zrinski se nalaze na vrhuncu svoje moći.

Šesnaesto stoljeće doba je vrhunca osvajanja Turaka Osmanlija koji su još sredinom XIV. stoljeća prešli iz Azije u Europu, osvojili Carigrad i zatim "puzajućom okupacijom" prešli Dunav i Savu te osvojili velike dijelove Ugarske i Hrvatske. Govoreći o "puzajućoj okupaciji" mislim na smišljenu taktiku osmanske vojske koja je stalnim pljačkanjem i uznemiravanjem stanovništva na granici, osobito uz pomoć odreda lake konjice akindija, nastojala to isto stanovništvo jednostavno prisiliti na preseljenje prema zapadu, a da bi zatim njihova sela praktički bez rata pripojila svojoj vlasti. Povremeno su se, najčešće ljeti, događale i veće bitke jer Osmanlije su željeli nakon osvajanja tzv. drugog Rima - Carigrada na spoju Europe i Azije, u velikom stilu osvojiti i prvi Rim (onaj u kojemu je živio papa). Stoga je nakon pada Budima i Pešte najlogičniji put u tom smjeru išao preko Hrvatske odnosno preko Austrije i Beča.

U velikim bitkama sve do sredine XVI. stoljeća Osmanlije su uglavnom bili puno uspješniji, a osobito su bolni porazi za hrvatsku stranu bili kod Krbavskog polja (1492), a za Mađare kod Mohačkog polja (1526). Kršćanska je strana vapila za velikim vojskovođom, a takvog je dobila u Nikoli Zrinskom Sigetskom. Nikola Zrinski Sigetski bio je petnaest godina ban, a osobit značaj mu se pridaje zato što je 1546. preselio sjedište obitelji u Čakovec. Sa sobom je doveo i određeni broj naseljenika iz opustošenih hrvatskih krajeva i tako dao posve hrvatski karakter, kako Međimurju tako i nekim krajevima u južnoj Mađarskoj. Godine 1559. Zrinski su dali posjede pavlinima u selu Sveta Jelena, danas Šenkovec i Mačkovec. U Svetoj Jeleni kasnije je sagrađena i obiteljska grobnica Zrinskih. To je i vrijeme kad Zrinski dobiju svoj grb po kojem su ostali prepoznatljivi do danas. Nikola Zrinski Sigetski već se tada povezuje s drugom hrvatskom najmoćnijom obitelji Frankopan ženeći se s Katarinom iz tog roda. Ta veza postat će poput neke sudbine za obje obitelji. Nikola je zaslužan za izgradnju čakovečke utvrde, ali i niza drugih utvrda pa nije isključeno da je nadzirao gradnju ili proširivanje i utvrde Topolovac, barem u funkciji hrvatskoga bana. U vrijeme Nikole

Zrinskog vrlo je živa trgovinska razmjena između Međimurja i Primorja jer su Zrinski imali posjede sve do Vinodola. U Čakovec je pristizala i morska riba, a istovremeno se s međimurskog vlastelinstva izvozilo vino, poljodjelski proizvodi, stoka i drvo. Zrinski su imali relativno visok životni standard zahvaljujući trgovini, a su imali i veze s razvijenim dijelovima Europe i mogućnost držanja relativno dobro naoružane vojske, iako ona ni izbliza nije bila tako moćna kao osmanska vojska toga vremena.

Nikola se Zrinski najviše proslavio 1566. kad se na vlastiti zahtjev odrekao banskog položaja, a imenovan je kapetanom utvrde Siget u južnoj Mađarskoj i vojnim zapovjednikom čitave južne Mađarske. To imenovanje kao da je bilo sudbinsko jer već nakon nekoliko mjeseci osmanski sultan Sulejman Veličanstveni kreće s vojskom od 100 000 vojnika i 300 topova u osvajanje Beča. Nikola Zrinski odlučuje mu presjeći put u utvrdi Siget u južnoj Ugarskoj s približno 2 500 vojnika, pretežno Hrvata. Koliko je to bila nemoguća misija pokazuje ne samo broj osmanske vojske, već i činjenica da je Sulejman Veličanstveni najmoćniji osmanski vladar u povijesti, isti onaj koji je 'raznio' ugarsku vojsku na Mohačkom polju 1526. te zauzeo Budim i Peštu. Sulejman je uspio poraziti čak i moćne vitezove ivanovce i oduzeti im otok Rodos. Sultan koji je osvojio Irak i čitavu sjevernu Afriku. Sulejman je vladao s 5,5 milijuna kvadratnih kilometara dok je Nikola Zrinski bio ban Hrvatske koja u to vrijeme ima 17 000 km² (usporedite 17 tisuća nasuprot 5,5 milijuna). Bitka kod Sigeta vođena je između 6. kolovoza i 8. rujna 1566. godine. Teško je i zamisliti položaj branitelja koji su opkoljeni takvom silom. Na stalnom udaru topništva usred ljeta kad su dani duži i kad je bilo kakva opskrba branitelja onemogućena – bilo streljivom, hranom ili lijekovima. Nemoguće je predočiti izgled bolnice u takvim uvjetima. Možda je smrt bila bolja od ranjavanja. Sama činjenica da su branitelji na tako malom prostoru izdržali napade puna 33 dana ravna je čudu. Nikola Zrinski psihički je izdržao sve osmanske ponude za predaju. Vidjevši da mu ljeto izmiče, kao idealno vrijeme za marš prema Beču, Sulejman je Zrinskom nudio život zarobljenog sina Jurja za predaju te čitavu Hrvatsku kao posjed! Svaki zapovjednik onoga vremena predao bi se uvidjevši da je bitka izgubljena ukoliko ne bi pristao na takve uvjete. Ali ne i Nikola Zrinski! Kad je vidio da je zid unutrašnje utvrde srušen kroz tu istu pukotinu sam je poveo preživjele branitelje u proboj i tako poginuo. Povijesno gledajući takva se junačka gesta rijetko uočava. Hrabre prati i sreća jer tri dana prije ovog proboja umire Sulejman tako da su se Osmanlije morale povući i odustati od osvajanja Beča.

Spomenik u Sigetu: Nikola Šubić Zrinski i sultan Sulejman Veličanstveni

Znameniti francuski kardinal Richelieu, ministar na dvoru kralja Luja XIII., napisao je sljedeće: Čudo je trebalo da Habsburško Carstvo preživi. I to čudo dogodilo se u Sigetu!

Mrtvom Nikoli Zrinskom janjičarski je zapovjednik dao odsjeći glavu. Ovaj ju je kao opomenu poslao carskom generalu Egonu od Salma. U tabor carske vojske kod grada Győra glava Nikole Zrinskog dopremljena je 14. rujna. Nikolinu su glavu 18. rujna preuzeli njegov sin Juraj IV., zet Baltazar Batthyanni i svak Franjo Tahy. Donesena je u Čakovec, a pokopana u obiteljskoj grobnici Zrinskih u kompleksu pavlinskog samostana u Svetoj Jeleni, a uz grob Nikoline prve supruge Katarine Frankopanske.

Zrinski kao da je slutio svoju sudbinu jer postoji pesimistična izreka pripisana Zrinskom. Znao je da pomoći neće biti i da im nema druge nego držati Siget koliko mogu. Upitavši ga o kraljevskom pojačanju i hoće li uspjeti odbiti Turke, Zrinski odgovara: *"Bog je visoko, a kralj daleko."* Nije zato ni čudno da je Zrinski proglašen hrvatskim *Leonidom* (spartanski kralj koji je 480. pr. Kr. svjesno poginuo sa svojih 300 vojnika u Termopilskom klancu kako bi Grci dobili na vremenu za evakuaciju stanovništva pred perzijanskom vojskom).

Detalje o pogibiji Zrinskog i njegovim junaštvima saznajemo iz izvješća preživjelih vojnika koji su bili zarobljeni od Osmanlija pa kasnije otkupljeni. Osobito je važno pisano izvješće komornika Franje Črnka na njemačkom i latinskom jeziku. Nikola Zrinski ml. (1620.-1664.), unuk sigetskog junaka te hrvatski državnik i pisac, opisao je u svom epskom djelu Opsada Sigeta herojsku smrt svog djeda godine 1566., koja je ušla u sve povijesne anale XVI. stoljeća.

Na kraju ovoga izlaganja možemo pogledati još jednom sliku utvrde Topolovac pronađenu u jednom starom atlasu gdje jasno vidimo da je nastala 1566. godine, možda upravo u trenutku trajanja bitke za Siget. Razmišljajući komparativno možemo zamisliti u kakvoj su opasnosti bili ondašnji ljudi, kolika je hrabrost bila potrebna za život na tom području, ali i želja da se očuvaju *„ostatci ostataka nekoć slavnog hrvatskog kraljevstva“*, a sve kako bi Hrvatska bila ostavljena nama koji danas konačno uživamo u njenoj slobodi, neovisnosti i demokraciji. Stoga, kad razmišljamo o nesebičnoj gesti Nikole Zrinskog Sigetskog, najmanje što možemo učiniti prema njegovoj ostavštini jest iskazati mu naše duboko poštovanje.

prof. Branimir Bunjac